

користовують регулювання зайнятості і тривалості робочого дня, монетарні інструменти тощо.

Держава прагне впливати на товарні відносини не тільки всередині країни, а й на світових ринках. З цією метою вона регулює курс валюти та облікову ставку, щоб активно впливати на рух товарів і капіталу між країнами, використовує різні методи заохочення експорту та обмеження імпорту, намагається впливати на співвідношення попиту і пропозиції певних благ і т.д. Важливим напрямом діяльності відповідних державних інститутів стало прогнозування товарних відносин з приводу різних благ. Це дає змогу національним фірмам вибрати раціональну з точки зору вилучення прибутку ринкову поведінку, прогнозувати зміну потреб тощо.

Література

1. McConnell Campbell K., Brue Stanley R. Economics. Principles, problems and policies. – 1996. – P.78-80.
2. О.М. Ковалюк, Г.А. Лех, С.К. Реверчук. Сімейні господарства України. – К.: Атіка, 2002. – С. 25.
3. К. Маркс, Ф. Енгельс. Твори. Т.26. Ч.I. – С. 58.
4. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка. За ред. З. Ватаманюка та С. Панчишина. – К.: Альтернативи, 2001. – С. 105.

УДК 339.18:65.011.46

Н.М. Руцишин – ЛКА

ПРО ДЕЯКІ ПОКАЗНИКИ ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНОЇ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

Характеризуються показники техніко-економічної оцінки діяльності комерційної системи. Розкривається суть методів порівняння, які дозволяють провести оцінку реального стану даної ефективності. Дається роз'яснення щодо об'єктів техніко-економічної оцінки та розглядаються показники оцінки ефективності використання основних фондів.

N.M. Ruschyshyn – Commercial Academy of Lviv

About some indicators of technical and economical appreciation of commercial system functioning

This article discovered the indicators of technical and economical appreciation function of commercial system. We are considered the substance of comparing methods, which will give an opportunity to appreciate the real stage of this effectiveness. The explanation is given about technical and economical appreciation and discovering the effects indicators using the main funds.

Більшість комерційних систем (за винятком незначної кількості монополістів) функціонують за умов різних моделей ринку. Переважно у певну галузь комерційної діяльності можуть вільно входити будь-які комерційні структури, що посилює конкурентну боротьбу на певному сегменті ринку. У ринковому середовищі перемагають такі комерційні системи, що спроможні вести свою діяльність більш ефективно, тобто досягти більших результатів з

меншими витратами. Тому техніко-економічні показники повинні давати змогу здійснювати оцінку окремої комерційної системи за співставленими показниками, які можуть використати для порівняльного аналізу у певному секторі ринку.

При проведенні техніко-економічної оцінки важливим є використання адекватних без порівняння показників. Для української торгівлі традиційно такою порівняльною базою були досягнутий рівень і нормативи.

Досягнутий рівень певних техніко-економічних показників оцінки використовувався як точка відліку для директивних планових завдань. Планування базувалось на збільшенні об'ємних показників щодо досягнутого рівня або покращенні значення відносних показників. При проведенні аналізу за вже існуючою комерційною системою, для цього можливо використовувати фактичні дані за минулий період. Проте подібна методика порівняння дає змогу виявити тільки динаміку змін або тенденцію. Такі зміни можливо визначити за допомогою індексу перемінного складу I_z :

$$I_z = \frac{\bar{Z}_1}{\bar{Z}_0}, \quad (1)$$

де: $\bar{z}_1$ – середні значення певного показника у поточному періоді; $\bar{z}_0$ – середнє значення показника в базисному періоді.

Нормативний метод оцінки та управління торговельною діяльністю є одним із основних. Певні техніко-економічні показники являють собою розрахункові величини затрат матеріальних, трудових або фінансових ресурсів, які директивним методом були зафіксовані як еталонні для торговельної діяльності. Нормативний метод оцінки може бути ефективнішим за умови, що система порівняння базується на оптимальній моделі. Дефектом адміністративних нормативів було те, що еталонна система, відносно якої здійснювалась оцінка, була неоптимальною. Проте нормативний метод оцінки може бути адаптований до сучасних умов, коли як еталона будуть використовуватись параметри, властиві найбільш конкурентоспроможним для даної галузі або сектору ринку комерційних систем.

Існуючі вже у певній галузі або спектрі ринку комерційні системи, які завдяки використанню досягнень науково-технічного прогресу, сучасних технологій та організації торговельної діяльності є найбільш ефективними, можуть використовуватись як еталонна база порівняння.

Висновки експертів [2] у певній сфері комерційної діяльності можуть використовуватись як база для порівняння і визначення ефективності комерційної системи. В окремих сферах комерційної діяльності отримати інформацію для порівняльного аналізу є проблематичним. Гостра конкурентна боротьба змушує приховувати інформацію, яка може бути використана для отримання переваг на ринку.

У випадку обмеженості та недоступності для співставимого аналізу, експерти можуть визначити параметри для проведення порівняльного аналізу.

Для визначення ефективності функціонування комерційної системи необхідна порівняльна база з навколишнього середовища. Показники, які отримані шляхом аналізу внутрішнього середовища комерційної системи, мають обмежений або недостатній характер. Комерційні системи функціонують у певній галузі або на певному ринку певних товарів та послуг. Умови успішної діяльності та виживання на певному сегменті ринку такі, що необхідно досягнути вищої, ніж у конкурентів, ефективності функціонування комерційних систем. Такі умови можуть бути дотримані, коли результати комерційної діяльності переважатимуть, а витрати будуть нижчими, ніж аналогічні показники у конкурентів. Техніко-економічні показники, отримані при аналізі внутрішнього середовища, необхідно порівнювати з аналогічними показниками на ринку. При проведенні оцінки ефективності функціонування комерційних систем найбільш суттєвим є встановлення різниці між базою порівняння або еталоном і фактичними результатами.

$$\Delta P_i = P_i^{\phi} - P_i^{\sigma}; \quad (2)$$

де ΔP_i – абсолютне відхилення фактичного значення i -го показника від базисного.

Відхилення встановлюється також методом відносного відхилення:

$$B_i = \frac{P_i^{\phi}}{P_i^{\sigma}}, \quad (3)$$

де B_i – відносне відхилення фактичного значення i -го показника від базисного.

При оцінці системи техніко-економічних показників встановлюються відхилення або відношення по кожному показнику. Шляхом порівняння і паралельного аналізу проводиться оцінка результатів, що дає техніко-економічну характеристику ефективності функціонування комерційної системи. Власливості і характер техніко-економічних показників пов'язані з реальними складовими процесу комерційної діяльності. Методи порівняння дозволяють провести оцінку реального стану техніко-економічної ефективності відносно базового рівня.

Метод галузевого або ринкового порівняння. При використанні цього методу можуть застосовуватись як абсолютні, так і відносні значення техніко-економічної ефективності за співставлений період часу. При використанні абсолютних значень показників порівнюється їх розмір споріднених комерційних структурах у певній галузі або сегменті ринку нормами і нормативами. Порівняння фактичних значень показників комерційної системи з галузевими або ринковими дає змогу виявити резерви росту ефективності або конкурентності переваги.

Метод динамічного порівняння полягає порівняно абсолютних значень показників з їх значенням в минулі періоди часу або з базовим рівнем. Порівняння дозволяє оцінити абсолютні зміни по кожному напрямку використання майна та трудових ресурсів комерційної системи. У випадку, коли використовуються порівняння абсолютних величин показників з їх значеннями у минулому, оцінюються абсолютні величини зростання та темпи приросту.

При порівнянні з нормативами та співставленні з показниками інших комерційних структур визначається динаміка розвитку стосовно іншого об'єкту порівняння, динаміки відносно інших варіантів розвитку.

Метод групування полягає у визначенні усіх сукупностей комерційних систем, які працюють у певній галузі або секторі ринку з різним рівнем ефективності. Групування комерційних систем відбувається за певним значенням факторів ефективності, а також за іншими параметрами функціонування, що впливають на кінцеві результати роботи. Отримані таким чином результати оцінки дозволяють виявити найбільш суттєві для ефективності фактори впливу.

Метод визначення ефективного режиму функціонування комерційної системи. У певній галузі або секторі ринку функціонують комерційні системи з різним значеннями ефективності. Однак частина з них працює в режимі, який забезпечує найвищу ефективність. Визначення чинників, які забезпечують таким комерційним системам оптимальний режим роботи, дозволяє побудувати модель ефективного функціонування комерційної системи. Відхилення від таких параметрів є стимулом для прийняття відповідних управлінських рішень з їх корекції.

Метод прогнозування динаміки ефективності комерційної системи дозволяє оцінити перспективи розвитку комерційної системи. Метод екстраполяції здійснюється шляхом розповсюдження тенденцій, які простежувались у минулому, на майбутній період. Метод регресії дозволяє виявити при прогнозуванні серед множини статистичних даних про зміну чинників ефективності тенденцію або лінію регресії.

Об'єктами техніко-економічної оцінки є використання матеріальних і трудових ресурсів. Матеріальні ресурси тривалого користування учтєвлені в майно або основні фонди. Техніко-економічна оцінка дає змогу отримувати інформацію, необхідну для прийняття управлінських рішень з покращення використання майна, трудових ресурсів, їх реорганізації та розвитку.

В українській економічній літературі матеріально-технічну базу комерційних систем традиційно розглядають у складі її основних фондів. Такий підхід дозволяє робити оцінку майна підприємства, його матеріальних засобів тривалого користування через призму підходів бухгалтерської звітності. У такому випадку головна увага зосереджується на аналізі використання основних фондів через їх структуру, призначення, за джерелами фінансування та способом фактичного використання. У відомому українському підручнику під редакцією Н.М. Ушакової окреслюється дуже широка сфера аналізу використання основних фондів: "...встановлення забезпеченості підприємства та його структурних підрозділів основними фондами – вивчення величин складу і технічного рівня фондів, потреби в них; визначення обсягів їх росту, оновлення та вибуття; вивчення технічного складу основних засобів і особливо їх активної частини – машин та устаткування; визначення ступеня використання основних фондів, аналіз використання торговельної та складської площі; встановлення ступеня використання обладнання та його комплектності; визначення впливу використання основних фондів на обсяг товарообігу та

інші економічні та фінансові показники діяльності підприємства; виявлення резервів фондівіддачі, збільшення обсягу товарообігу та прибутку за рахунок покращення використання основних фондів" [1, ст. 285].

За таких широко окреслених завдань складно досягнути реалізації достатньо глибокого економічного аналізу. Сьогодні ще лишаються поза увагою ті зміни, які є у внутрішньому та зовнішньому середовищі комерційних систем.

У внутрішньому середовищі комерційних систем все більше простежується тенденція до інтенсифікації торговельної діяльності, що вимагає додаткових капіталовкладень. Запозичення досвіду комерційної діяльності розвинутих країн вимагає додаткового залучення сучасного торговельного обладнання та використання інформаційних технологій. Вартість кожного робочого місця у сучасних комерційних системах зростає, водночас це вимагає різкого підвищення товарообігу. Значні витрати для забезпечення технічного рівня, дизайну, реклами вимагає поглибленого аналізу з залученням техніко-економічних показників, спроможних оцінювати стан та зміни у використанні майнового комплексу комерційної системи. Традиційно у комерційній діяльності для оцінки ефективності використання основних фондів використовується показник фондівіддачі:

$$\text{Фондівіддача} = \frac{\text{Обсяги товарообороту за рік}}{\text{Середньорічна вартість основних фондів}}$$

Показник фондівіддачі дає змогу визначити обсяги річного товарообігу на 1 або 100 гривень основних фондів. Найбільш важливою складовою основних фондів є торговельна площа у вигляді певних приміщень або залів комерційної системи. Для оцінки ефективності використання торговельної площі використовується показник:

Ефективність використання

$$\text{торговельної площі (загальна і} = \frac{\text{Обсяг товарообороту за період часу}}{\text{Торговельна площа, м кв.}}$$

з окремих приміщень)

У сучасних умовах комерційна діяльність вимагає залучення спеціального торговельного обладнання та техніки, вартість якої постійно зростає. Для оцінки ефективності використання техніки та торговельного обладнання співставляється товарообіг з їх вартістю за період часу.

Ефективність використання

$$\text{техніки та торговельного} = \frac{\text{Обсяг товарообороту за період часу}}{\text{Середньорічна вартість техніки та торговельного обладнання}}$$

При необхідності може здійснюватись аналогічним шляхом оцінка і визначатись коефіцієнт експозиційної площі, K_e :

$$K_e = \frac{\text{Площа експозиції товарів}}{\text{Площа торговельного залу}};$$

- коефіцієнт завантаженості торговельної площі, K_z :

$$K_z = \frac{\text{Площа зайнята обладнанням}}{\text{Площа торговельного залу}};$$

- коефіцієнт використання площі складів, K_c :

$$K_c = \frac{\text{Корисна площа складу}}{\text{Загальна площа складу}};$$

- коефіцієнт використання об'єму складу, K_o :

$$K_o = \frac{\text{Завантаження складу}}{\text{Загальний об'єм складу}}.$$

До найбільш важливих напрямів техніко-економічної оцінки належать визначення продуктивності праці у комерційній системі. Для оцінки продуктивності праці порівнюються показники продажу або кількості покупців на одного продавця. Проте обсяг товарообігу на одного продавця значною мірою залежить від асортименту товару та цін. На продуктивність праці впливає зміна структури товарообігу та цін на окремі види товарів. У статистиці торгівлі для оцінки зміни структури товарообігу використовуються індекси продуктивності праці з врахуванням трудомісткості товарообігу, J_{wt}

$$J_{wt} = J_{w0} \times J_t, \quad (4)$$

де J_{w0} – індекс продуктивності праці в базисному періоді; J_t – індекс зміни трудомісткості товарообігу.

Для розрахунку індексу продуктивності праці в незмінних цінах, фактичні обороти перераховуються по кожній товарній групі.

$$J_{w0} = \frac{\sum q_1 P_1}{\sum T_1} : \frac{\sum q_0 P_0}{\sum T_0}, \quad (5)$$

де q_1 та q_0 – товарообіг за групами товарів, відповідно, змінних і постійних цінах; T_1 і T_0 – середньоспискова чисельність працюючих у звітному і базисному періодах.

Індекс трудомісткості товарообігу розраховується J_t шляхом порівняння затрат часу на 100 тис. гривень у звітному та базисному періоді.

Оцінка продуктивності праці у комерційній діяльності дозволяє оцінити ефективність використання трудових ресурсів. Для більш повного аналізу можливо використовувати систему натуральних та вартісних показників.

Отже, наведені вище техніко-економічні показники дають змогу провести оцінку реального стану ефективності комерційних систем і здійснити порівняльний аналіз у певному секторі економіки.

Література

1. Мазаракі А.А., Ліпоненко Л.О., Ушакова Н.М. Економіка торгівельного підприємства. – К.: Хрещатик, 1999. – С. 285.
2. Шарапов О.А., Терехов Л.Л., Сіднєв С.Л. Системний аналіз. – К.: Вища школа, 1993.